

-ARAŞTIRMA MAKALESİ-

**ALLA TURCA İKTİSAT (Türk Tipi Ekonomi Modeli)
Günübirlik İrrasyonel ve Keyfi Kararlara Dayalı
Otokratik İktisadi Legalizm ve Otoriteryen Piyasa Ekonomisi***

Coşkun Can AKTAN¹

Prof. Dr.

Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

E-mail: ccan.aktan@deu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0003-4294-2314

Öz

Ülkemizde Türk tipi başkanlık sistemi yanısıra ‘de facto’ olarak bir Türk tipi ekonomik düzen modeli uygulanmaktadır. Bu yeni modelin ana özelliği ekonominin yürütme organının günübirlik kararları ile yönetilmesidir. Bu yeni Türk tipi ekonomi modeli (Alla Turca İktisat) kısaca günübirlik iradi-ihiyari-takdiri kararlara dayalı bir ekonomi politikası yönetimi olarak tanımlanabilir. Bir başka ifadeyle, Alla Turca İktisat daimi ve yerleşik uzun vadeli kurallar ve kurumlar yerine ekonomideki konjonktürel gelişmelere paralel olarak kararlar alınması ve uygulanmasıdır. Bu yazımızda Alla Turca İktisat olarak adlandırılan Türk tipi ekonomi modelinin bir eleştirisi yapılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk Tipi Ekonomi Modeli, Alla Turca İktisat, İradi İktisat Politikası, Kurallara Dayalı İktisat Politikası, Otokratik Legalizm, Otoriter Piyasa Ekonomisi

* Bu çalışmada bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur.

¹ **Sorumlu Yazar:** ccan.aktan@deu.edu.tr

Atf (APA): Aktan, C. C. (2023), Alla Turca İktisat (Türk Tipi Ekonomi Modeli) Günübirlik İrrasyonel ve Keyfi Kararlara Dayalı Otokratik İktisadi Legalizm ve Otoriteryen Piyasa Ekonomisi, Ekonomi Bilimleri Dergisi, 15 (2): 103-124., <https://doi.org/10.55827/ebd.1311369>.

Lisans: Bu makalenin kullanım izni Creative Commons Attribution-NoCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND3.0) lisansı aracılığıyla bedelsiz sunulmaktadır.

Alan Tanımı: İktisat Politikası

ALLA TURCA ECONOMICS (Turkish Type Economic Model) Autocratic Economic Legalism and Authoritarian Market Economy

Abstract

In Turkey, besides the Turkish type presidential system, a ‘de facto’ Turkish type economic order is being implemented. The main feature of this new model is that the economy is managed by the daily decisions of the executive body. This new Turkish type of economic model (Alla Turca Economics) can be briefly defined as an economic policy management based on daily discretionary decisions. In other words, Alla Turca Economics is making and implementing arbitrary decisions in parallel with cyclical developments in the economy, rather than permanent and established long-term rules and institutions. In this article, a critique of the Turkish type economic model called Alla Turca İktisat is presented.

Key Words: *Alla Turca Economics, Discretionary Economic Policy, Rules-Based Economic Policy, Autocratic Legalism, Authoritarian Market Economy*

JEL Codes: *P1, P4, P51*

I. GİRİŞ

Türkiye dünyada bugüne değin uygulanmış ve tecrübe edilmiş siyasi sistemlerden farklı ve kendine has bir siyasi rejimi tatbik etme uğraşı içerisinde bulunuyor. Adına “*Türk tipi başkanlık sistemi*” denen Cumhurbaşkanlığı hükûmet sistemi 2017 yılından bu yana uygulanmaya çalışılıyor. Türkiye yine iktisadi düşünceler tarihinde bilinen ve ayrıca dünyada tecrübe edilmiş iktisadi sistemlerden farklı ve kendine has bir ekonomik düzen modelini uygulamaya çalışıyor.² Adına “*Türk tipi ekonomi sistemi*” ya da “*Türk tipi ekonomi modeli*” deniyor. Bu kısa çalışma içerisinde *Alla Turca İktisat* olarak adlandırdığımız Türk tipi ekonomi modelinin bir eleştirisi yapılmaktadır.

² İktisadi sistemler ve iktisadi düzen ya da modeller konusunda detaylı bir çalışma için bkz. Aktan, 2018.

II. TÜRK TİPİ BAŞKANLIK MODELİ

2017 tarihi Türk siyaseti ve siyasi rejimi (siyasi sistem) açısından bir dönüm noktasıdır. Ülkemizde 16 Nisan 2017 tarihinde yapılan referandumla kabul edilen bir yeni hükûmet sistemi ya da modeli (Cumhurbaşkanlığı hükûmet sistemi) yürürlüğe konulmuştur. Cumhurbaşkanlığı hükûmet sistemi ile ülkemiz muhtemelen dünyada eşi ve benzeri olmayan (ya da yarı-demokratik ya da anokratik ülkelerde varlığına rastlanan) kendine has bir Başkanlık Modeli uygulamaya başlamıştır. Türk tipi başkanlık sisteminin ana kaynağı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'dır ve anayasamızın sekizinci maddesine göre, yürütme yetkisi ve görevi, cumhurbaşkanı tarafından, anayasaya ve kanunlara uygun olarak kullanılır ve yerine getirilir. Türk tipi başkanlık sistemi ile ülkemizde kuvvetler birliğine dayalı güçlü bir yürütme organı ihdas edilmiş; yasama hukukunun yerini kararname hukuku almıştır. Muhalefet ve muhtelif kesimlerin halen uygulanmakta olan bu siyasi rejime yönelik çok sayıda ve çok yoğun eleştirileri (kuvvetler ayrılığının ortadan kalkması, şeffaflık olmaması, hesap verme sorumluluğunun yerine getirilmemesi, yasama hukukunun devre dışı bırakılarak kararname hukukunun uygulanması, gününbirlik keyfi kararlar alınması, ittifak siyasetini zorunlu hale getirmesi, partilerin çoğalması ve partizanlığın yaygınlaşması vs.) sözkonusudur.

III. TÜRK TİPİ EKONOMİ MODELİ: ALLA TURCA İKTİSAT

Ülkemizde Türk tipi başkanlık sistemi yanısıra *de facto* olarak bir Türk tipi ekonomik düzen modeli uygulanmaktadır. Bu yeni modelin ana özelliği ekonominin yürütme organının gününbirlik kararları ile yönetilmesidir. Ben bu yeni Türk tipi ekonomi modelini (daha doğru bir ifadeyle ekonomik düzen politikasını) “*Alla Turca İktisat*” olarak adlandırıyorum. Tıpkı Cumhurbaşkanlığı hükûmet sistemi ile yürürlüğe konulan Başkanlık Modeli gibi bu yeni ekonomi model de Türkiye’ye has “*Türk usulü*” ya da “*Türk tarzı*” yani “*alla turca*”³ bir ekonomik düzen politikasıdır.

³ “*Alla Turca*” kelimesini bu yazımda mecazi anlamda yergisel olarak kullanıyorum. Kelimenin etimolojisini bilmeyenler için kısa bir izahat yararlı olabilir. Osmanlı İmparatorluğu’nun Avrupa’daki genişleme hareketleri sırasında Batılı müzisyenler mehter müziğine ilgi duyarak Türk vurma çalgılarının bir kısmını alarak klasik müziğe entegre etmeye çalışmışlardır. Başta Haydn, Beethoven ve Mozart olmak üzere birçok ünlü klasik müzik sanatçıları o dönemde geleneksel Türk müziği ve mehter öğelerini içeren besteler yapmışlardır. Bu eserler daha sonra “*alla turca*” (Türk tarzı, Türk stili) olarak adlandırılmıştır. *Alla Turca* kelimesi yazında moderniteye uyumlu olmayan

Alla Turca İktisat kısaca gnbirlik iradi-ihtiyari-takdiri kararlara dayalı bir ekonomi politikası yönetimi olarak tanımlanabilir. Bir başka ifadeyle, *Alla Turca İktisat* daimi ve yerleşik uzun vadeli kurallar ve kurumlar yerine ekonomideki konjonktürel gelişmelere paralel olarak kararlar alınması ve uygulanmasıdır.

Ülkemizde uygulanan “*Alla Turca İktisat*” modelinin ana özelliklerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Ekonomideki konjonktürel gelişmeler ve konjonktürel dalgalanmalara paralel olarak kararlar alınması ve uygulanması,
- Güdümlü piyasa ekonomisi, (fiyat mekanizmasına dayalı serbest piyasa ekonomisi yerine devletin kontrol ve müdahalelerine, emir ve talimatlarına açık bir otoriteren ekonomi modeli),
- Mal ve hizmet piyasalarında fiyat kontrolleri (Fiyatlar genel seviyesindeki artışları engellemeye yönelik regülasyon ve kontroller politikası; stokçuluk, fırsatçılık ve anormal fiyat artışlarının polisiye tedbirler ile ortadan kaldırılmaya çalışılması; fahiş fiyat uygulayanlara ceza yağdırılması vb.)⁴
- Faktör piyasalarında (döviz piyasası, sermaye piyasası, emek piyasası vb.) fiyat kontrolleri uygulamaları,
- Faiz kontrolleri (Faizi haram olarak gören islami anlayışın benimsenmesi; faizin yerine katılımcı bankacılık adı verilen sistemin ihdas edilmeye çalışılması; “*faiz sebep, enflasyon sonuç*” şeklinde ifade edilen bir yaklaşımın benimsenmesi ve bunda ısrar edilmesi),

“*ilkel*”, “*rkş*”, “*kaba-saba*”, “*yoz*”, “*vasat*” gibi davranış, eylem ve kültürleri betimlemek için de kullanılmaktadır. *Alla Turca* kelimesinde mecazi anlamda bir aşağılama ve kmleme vurgusu sözkonusudur.

⁴ 7244 sayılı Yeni Koronavirüs (COVID-19) Salgınının Ekonomik ve Sosyal Hayata Etkilerinin Azaltılması Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ‘un 14. maddesi ile 6585 sayılı Perakende Ticaretin Düzenlenmesi Hakkında Kanunu’na “*Fahiş Fiyat Artışı, Stokuluk ve Haksız Fiyat Değerlendirme Kurulu*” başlıklı ek madde eklenmiştir. Sözkonusu madde çerçevesinde üreticinin, tedarikçinin veya perakende işletmelerinin piyasada darlık yaratıcı, piyasa dengesini ve serbest rekabeti bozucu faaliyetler ile tüketicinin mallara ulaşmasını engelleyici faaliyetlerde bulunması yasaklanmıştır. Ayrıca fahiş fiyat artışı ve stokçuluk uygulamalarına yönelik düzenlemelerin yapılması ve gerektiğinde denetim ve inceleme yapılarak idari para cezası uygulanması konusunda yetkili olan *Haksız Fiyat Değerlendirme Kurulu* oluşturulmuştur. Kurul’un oluşumu, görev ve yetkileri ile üretici, tedarikçi ve perakende işletmelerin fahiş fiyat artışı ve stokçuluk uygulamalarının denetlenmesine ve idari para cezalarının uygulanmasına ilişkin usul ve esaslarını düzenleyen Haksız Fiyat Değerlendirme Kurulu Yönetmeliği 28 Mayıs 2020’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

- Kira kontrolleri (gayrimenkul piyasasında muhtelif regülasyon ve kontroller),⁵
- Kiralık daire ve satılık daire ilanlarında yaşanan fahiş fiyat artışını engellemeye yönelik regülasyon ve kontroller,⁶
- İkinci el otomobil ve arazi taşıtı satışı yapanların fahiş fiyat ve stokçuluk yapmalarını engellemeye yönelik regülasyon ve kontroller,⁷

⁵ 11.06.2022 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan “7409 sayılı Avukatlık Kanunu ile Türk Borçlar Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” ile Türk Borçlar Kanunu’na (TBK) aşağıdaki geçici madde eklenmiştir: “Geçici Madde 1- Konut kiralari bakımından bu maddenin yürürlüğe girdiği tarih ilâ 1/7/2023 (bu tarih dâhil) tarihleri arasında yenilenen kira dönemlerinde uygulanacak kira bedeline ilişkin anlaşmalar, bir önceki kira yılına ait kira bedelinin yüzde yirmi beşini geçmemek koşuluyla geçerlidir. Bir önceki kira yılının tüketici fiyat endeksindeki on iki aylık ortalamalara göre değişim oranının yüzde yirmi beşin altında kalması halinde değişim oranı geçerlidir. Bu kural, bir yıldan daha uzun süreli kira sözleşmelerinde de uygulanır. Bu oranları geçecek şekilde yapılan sözleşmeler, fazla miktar yönünden geçersizdir. Bu fıkra hükmü, 344 üncü maddenin ikinci fıkrası uyarınca hâkim tarafından verilecek kararlar bakımından da uygulanır.”

⁶ Gelir İdaresi Başkanlığı (GİB) tarafından hazırlanan Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği ile internet üzerinden verilen gayrimenkul satış ve kiralama ilanlarına ilişkin Gelir İdaresi Başkanlığı’na bildirimde bulunma yükümlülüğü getirildi. Resmi Gazete’de yayımlanan düzenlemeye göre, taşınır ve taşınmazlar ile mal ve hizmetlerin alınması, satılması veya kiralanmasına yönelik verilen ilanların yayımlanmasına aracılık eden internet siteleri ile sosyal ağ sağlayıcıları GİB’e aylık bilgi verecek. Söz konusu bilgiler arasında ilanın yayımlandığı internet adresi, ilanı veren gerçek veya tüzel kişilerin adı ve soyadı, unvanı, TC kimlik numarası, vergi kimlik numarası, işyeri adresi, ilan verenler adına gerçekleştirilen satış/tahsilat tutarı ve banka hesapları ile GİB tarafından belirlenecek diğer detaylar yer alacak. GİB, ilana konu edilen gayrimenkule ilişkin daha detaylı bilgi verilmesini de isteyebilecek.

⁷ İkinci el otomobil ve arazi taşıtı satışı yapanların fahiş fiyat ve stokçuluk yapmalarını engellemeye yönelik olarak *İkinci El Motorlu Kara Taşıtlarının Ticareti Hakkında Yönetmelik*’te değişiklik yapılmıştır. Düzenlemeye göre ikinci el otomobiller ilk tescil tarihinden itibaren 6 ay ve 6 bin kilometre dolmadan satılamayacak. 16 Ağustos 2022 tarihinde yürürlüğe giren düzenleme, 1 Temmuz 2023 tarihine kadar geçerli olacak. Ticaret Bakanlığı, uygulamayı 6 ay uzatabilecek. Ticaret Bakanlığı konu ile ilgili olarak şu açıklamayı kamuoyu ile paylaşmıştır: "Bilindiği üzere, motorlu kara taşıtları piyasasında yaşanan arz ve talep dengesizlikleri aşırı ve adil olmayan fiyat artışlarına ve stokçuluk faaliyetlerine neden olabilmektedir. Bu faaliyetlerin engellenmesine yönelik Bakanlığımıza ulaşan talepler ile konuya ilişkin kamuoyu beklentilerinin karşılanmasını teminen İkinci El Motorlu Kara Taşıtlarının Ticareti Hakkında Yönetmelikte değişiklik yapılmaktadır. Oto galeriler, yetkili bayiler ve araç kiralama firmaları ile ticari faaliyet kapsamında ikinci el otomobil ve arazi taşıtı satışı yapan kişiler tarafından 1 Temmuz 2023 tarihine kadar ilk tescili yapılan otomobil ve arazi taşıtlarının pazarlaması veya satışı, ilk tescil tarihinden itibaren altı ay ve altı bin kilometre geçmedikçe yapılamayacaktır. Getirilen pazarlama ve satış kısıtlaması 1 Temmuz 2023 tarihinde sona erecektir" bkz. DHA, Ticaret Bakanlığından, ikinci el araç satışında yapılan düzenleme hakkında açıklama, <https://www.dha.com.tr/gundem/ticaret-bakanligindan-ikinci-el-arac-satisinda-yapilan-duzenleme-hakkinda-aciklama-2115862>

- Merkez bankası özerkliğinin tamamen yok edilerek merkez bankasının diğer icracı bakanlıklar gibi doğrudan yürütme organının emir ve talimatları altında çalışması,
- Merkez bankasının finansal istikrarın desteklenmesi ve parasal aktarım mekanizmasının güçlendirilmesi amacıyla hem varlık hem de yükümlülük kalemleri üzerinden zorunlu karşılık ve menkul kıymet tesisi uygulamaları ile makro ihtiyati araç setini güçlendirmeye çalışması ve bu çerçevede “*makroihtiyati tedbirler*” adı altında günübirlik kararlar alarak piyasa ekonomisini kontrol altına almaya çalışması. Bu alandaki uygulamalar özellikle 2022 yılı başlarından itibaren “anormal” seviyede otoriter regülasyon ve kontrole dönüşmüş durumdadır.
- Merkez Bankası gerekli olan durumlarda döviz piyasasında ihale veya müdahale yöntemiyle Türk lirası karşılığı döviz alım satım işlemleri yapabilmektedir. Ancak döviz kurlarındaki dalgalanmaları önlemek için Merkez Bankası'nın döviz piyasasına aktif olarak müdahale etmesi ve bunu şeffaflık ve hesap verme sorumluluğu ilkelerinden uzak olarak sürdürmesi ciddi eleştiri konusudur.
- Kur Korunmalı Türk Lirası Mevduat ve Katılma Hesabı Uygulaması ile döviz tevdiat hesaplarının toplam mevduat içindeki payının artırılmaya çalışılması; döviz piyasasına ani ve günübirlik müdahaleler yapılması,
- Vergi sisteminde ve vergi mevzuatında ani ve günübirlik kararlar alınması; torba kanunlar yoluyla muhtelif kesimlere vergi imtiyazları ve vergi avantajları yürürlüğe konulması; belirli grupların vergi borçlarının tecil ve terkinin yönünde kararlar alınması,
- Tamamen iradi-ihtiyari-takdire dayalı keyfi maliye politikaları uygulanması,
- Kamu maliyesindeki bütçe disiplini koruyacak ve gözetecek kurallardan tamamen uzak bir maliye politikası uygulanması,
- İç ve dış kamu borçlanma yönetiminin hiçbir kural ya da kaideye bağlı olmadan yürütülmesi,
- Sürdürülebilir bir kamu maliyesi ve maliye politikasından tamamen uzaklaşılması,
- Muhtelif sektörler için yönelik keyfi teşvik tedbirlerinin alınması ve yürürlüğe konulması,
- Devlet varlıklarının kontrolsüzce satılması, şeffaflık ve hesap verme sorumluluğunun gözardı edilmesi,

- Devlet ihaleleri, yap-işlet-devret gibi muhtelif uygulamalarda keyfi kararlar alınması; şeffaflık ve hesap verme sorumluluğunun gözardı edilmesi,
- İhale mevzuatındaki yetersizlikler dolayısıyla adil ve şeffaf bir ihale sisteminin mevcut olmaması,
- Özelleştirmenin ana amacının (kamu iktisadi teşebbüslerinin verimsizliği yerine etkinlik-verimlik ilkelerine dayalı piyasa ekonomisinin geliştirilmesi) gözardı edilerek devlete gelir sağlama gayesinin ön plana çıkması; özelleştirmelerin şeffaflıkla yapılmaması vb.
- Rekabetçi piyasa ekonomisi yerine belirli sektörlerde “tekelleşmelerin” ortaya çıkması ve yaygınlaşması,
- Haksız ve yıkıcı rekabet dolayısıyla küçük işletmelerin iş yapma alanlarının ortadan kalkması; AVM ve zincir gıda marketlerinin kontrolsüzce büyümesi,
- Piyasaya hâkim gıda marketleri zincirinin hükümetin fiyat kontrolleri politikasına tam destek sağlamaması dolayısıyla Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri’nin devreye konulması ve devlet tarafından desteklenerek gıda fiyatlarının ucuzlatılmaya çalışılması;⁸
- Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri nihayetinde özel bir kanunla kurulmuş ve tarımsal üretim yapan çiftçilerin finansman ihtiyacını karşılamak amacıyla faaliyet gösteren üretici kooperatifleridir. Bu kooperatiflerin finansman ihtiyaçları önemli ölçüde devlet bütçesinden karşılanmakta ve diğer taraftan Tarım ve Orman Bakanlığı’nın doğrudan denetim ve gözetimine tabi bulunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri’nin hukuken olmasa da fiili olarak hükümete bağımlı olduğunu söylemek mümkündür. Buradaki ana sorun devletin dolaylı olarak bakkalcılığa, marketçiliğe ya da süper-marketçiliğe soyunmuş olmasıdır. Bu uygulama hem hukuki hem de iktisadi açıdan (örneğin, haksız rekabet) oldukça sorunlu bir durum olarak görülmelidir.

⁸ Bu konuda en son gelişmeyi şu haberde görüyoruz: Cumhurbaşkanı Erdoğan, 30 Ağustos 1922-2022 Büyük Zafer’in 100. Yılı Etkinlikleri kapsamında Kütahya Toplu Açılış Töreni’nde açıklamalarda bulundu. Erdoğan törende Tarım Kredi marketlerine ilişkin olarak “*Tarım Kredi Kooperatifleriyle vatandaşa ürünleri ucuz satmaya başladık, bu artarak devam edecek. 1300 marketi süratle 3000’e çıkartacağız ve vatandaşım Tarım Kredi’den ucuz ürün almaya devam edecek.*” dedi. Bkz. <https://www.cnnturk.com/video/turkiye/son-dakika-cumhurbaskani-erdogan-kutahyada-acikladi-3-bin-yeni-tarim-kredi-marketi-acilacak>

Önemle ve altını çizerek belirtelim ki, yukarıda sadece oldukça genel kapsamda örnekler verilmiştir. Ülkemizde uygulanan “*Alla Turca İktisat*” modelinin çok daha ayrıntılı bir incelemesinin yapılması gerektiğine de ayrıca vurgu yapmak isteriz.

Türkiye’de özellikle 2017 yılından bu yana uygulanan Cumhurbaşkanlığı hükûmet sistemi ile ortaya çıkan “*Alla Turca İktisat*” modelini “*otokratik iktisadi legalizm*”⁹ ya da “*otoriter piyasa ekonomisi*” olarak adlandırmayı uygun görüyorum. *Alla Turca İktisat* kamu ekonomisi ile piyasa ekonomisinin bir arada faaliyet gösterdiği bir “*hibrit*” ekonomi modelidir. Mevcut *Alla Turca* iktisat modelini “*karma ekonomi modeli*” ile aynı anlamda değerlendirmek kesinlikle doğru değildir. Karma ekonomi modeli esasen “*emredici*” değil, “*yönlendirici*” bir piyasa ekonomisi modelidir. Bu açıdan karma ekonomi modelini sosyalist ekonomi modeli ya da kumanda ekonomisi modelleri ile de karıştırmak doğru olmaz. *Alla Turca* iktisat modelinin ana özelliği ekonominin tek bir merkezden yürütme organının günübürlük ya da gündelik kararları ile yönetilmesidir. Türkiye’de uygulanan *Alla Turca* iktisat serbest piyasa ekonomisi ilkelerinden uzak, buna karşın “*emir ve komuta ekonomisi*” ilkelerine çok daha yakın bir modeldir.

Hemen belirtelim ki, bugün dünyada Çin Halk Cumhuriyeti otoriteryanizm ile kapitalizm arasındaki sistemi bir arada uygulayan ilginç bir örnektir. Rusya’da uygulanan model de her geçen gün Çin’deki model ile benzeşen bir otoriteryen kapitalizm örneğidir. Türkiye’de uygulanan ekonomi modeli birebir Çin ve Rusya örneklerini ile benzeşmemekle beraber Batı’da uygulanan geleneksel kapitalizm (serbest piyasa ekonomisi) modelleri ile tamamen ayrışmaktadır. Türkiye’deki modeli pür “*devlet kapitalizmi*” (*state capitalism*) olarak da adlandırmak doğru olmaz.

Ülkemizde özellikle Cumhurbaşkanlığı hükûmet sisteminin uygulanmaya başlandığı 2017 yılından itibaren tatbik edilen ekonomi politikası modelini “*devletçi kapitalizm*” ya da “*otoriteryen kapitalizm*” (*authoritarian capitalism*) olarak da adlandırabiliriz.

Türk usulü ekonomi modelinin çok “*tipik*” bir özelliği de rant yaratma, rant dağıtma ve rant kollama faaliyetlerinin yaygın olmasıdır. Ülkemizde, özellikle

⁹ “*Otokratik iktisadi legalizm*” kavramını seçimsel demokrasilerde yönetimi ele geçiren çoğunluk iktidarının günübürlük ve keyfi iktisadi kararlarla ekonomiyi yönetmesi anlamında kullanıyoruz. Bilebildiğimiz kadarıyla otokratik legalizm kavramı siyaset biliminde ilk kez J. Corrales’in (2015) bir makalesinde kullanılmıştır. Onu K.L. Scheppele (2018) izlemiştir.

devlet ihalaları ve yap-işlet-devret gibi projelerden beslenen bir üst-kapitalist sınıf oluşturulmuştur. Literatürde “*yandaş kapitalizmi*” (*crony capitalism*) olarak adlandırılan bu sistem yolsuzluklara açık bir ekonomik düzen modelidir.

IV. ALLA TURCA İKTİSAT POLİTİKASI: DAİMİ YERLEŞİK KURALLARA KARŞI KEYFÎ GÜNÜBİRLİK KARARLAR

Bir genel ya da yerel seçimde sandıktan çıkan oyların çoğunluğunu alan bir siyasi otorite acaba milletin sevgisine ve millet iradesine mazhar olduğunu ifade ederek ve milletin yararına olduğunu söyleyerek istediği kararları alıp uygulayabilir mi? Acaba seçim ve oylama, en yüksek icra organı olarak yürütmenin başındaki kişiye sınırsız yetkilerle donatılmış bir mazbata alma ve mühür kullanma hakkını verir mi? Örneğin, bir belediye başkanı belde halkının yararına olduğunu söyleyerek sadece bugünkü nesillerin değil, gelecek kuşakların vergileriyle finanse edilecek bir büyük yatırım projesi için yurt içinden ya da yurt dışından istediği kadar borçlanmaya gidebilir mi? Yasama ya da yürütme organı belirli kesimlere özel vergi ayrıcalıkları (imtiyazlar) getiren düzenlemeler yaparak vergi ayrımcılığı yapabilir mi? Vergisini zamanında ödememiş olan vergi yükümlülerine yönelik vergi afları çıkararak onları bu yükten kurtarabilir mi? Bir torba yasa içerisinde onlarca kanunda ilave değişiklikler yaparak belirli kesimlere özel avantajlar, kolaylıklar, teşvikler, sübvansiyonlar, tecil ve terkinler vs. yürürlüğe koyabilir mi? Vergi oranlarını istediği gibi indirip, yükseltebilir mi?

Bütçe dengesinin bozulması pahasına istediği şekilde kamu harcamalarının miktar ve bileşimini belirleyebilir mi? Kamu bankaları ve kamu iktisadi teşebbüslerinin kamu yararına olduğunu söyleyerek toplumun bir kesiminin zararına sonuçlar doğuracak şekilde “görev zararları” üstlenecek politikalar yürürlüğe koyabilir mi? Üretim faktörlerinin fiyatlarını halkın lehine olduğunu ileri sürerek istediği şekilde kontrole tabi tutabilir mi? Örneğin, gıda fiyatlarının artmasını önlemek için kontroller yapıp işyerlerine cezalar yağdırabilir mi? Soğan, patates ve sair ürünlerin fiyatları çok aşırı yükseldi diye depoları basarak esnaf ya da pazarcıları stokçu ya da fırsatçı olduğu gerekçesiyle suçlayabilir mi? Kafasına göre yüksek cezalar yağdırabilir mi? Et fiyatlarının aşırı yükseldiğini söyleyerek et ithalatını tamamen serbest bırakabilir mi? İthalata keyfi yasaklar getirebilir mi? İsteddiği şekilde tarife (gümrük vergisi) oranlarını indirip, çıkarabilir mi? Ya da ithalatı kota ya da kontenjan sistemine bağlayabilir mi?

Merkez Bankası'nı devreye sokarak döviz kurunun yükselmesini önleyecek para, faiz ve kredi politikası kararları alıp uygulayabilir mi? Veyahut da tam tersine döviz paritesinin ihracatı destekleyecek bir kur oranında sabitlenmesi için döviz piyasalarına müdahale ederek manipülasyon yapması kabul edilebilir mi?

Yukarıda verdiğimiz örneklerin tamamı ekonomi ile ilgili karar ve uygulamalara ilişkindir. Ekonomi dışında da devlet insanların günlük yaşamlarını ilgilendirecek sayısız karar ve politikalar alıp uygulayabilir. Bu konuda da onlarca örnekler vererek konuyu genişletebiliriz.

Fakat sorunun özü basit ve kısa olarak şu şekilde ifade edilebilir: herhangi bir devletin yasama organı ya da en yüksek otoritesine sahip olan her kimse, günübirlik kararnameler yürürlüğe koymak suretiyle devleti yönetme hakkına ve yetkisine sahip midir? Hiç beklenmedik bir anda kanunlarda değişiklikler yaparak yürürlüğe koyabilir mi? Kanuna ihtiyaç göstermeksizin kanun hükmünde kararnameler çıkararak ve bunları resmi gazetede yayınlarak istediği uygulamalar yapabilir mi? Daha da ileri giderek emir ve talimatlardan oluşan genelgeler yayınlarak halkın özgürlük alanını daraltacak politikaları yürürlüğe koyabilir mi?

Seçilmiş bir meclisin bir yasa çıkararak ya da seçilmiş bir siyasi liderin kararnameler ya da genelgeler yayınlamak suretiyle kararlar alarak devleti yönetmesi hukuki ya da kanuni olsa bile bu hak ve yetkilerin meşruiyeti her zaman sorgulanabilir niteliktedir. Aydınlanma çağının büyük filozoflarından biri olan John Locke bu sorgulamayı 300 küsur yıl evvel yapmış; ne yasama organının ne de en yüksek siyasi otoritenin günübirlik (anlık) kararlar (kararnameler) ile devlet yönetmesinin yanlış olduğunu; böyle bir devletin “*keyfi yönetim*” olarak adlandırılabilceğini ifade etmiştir. Locke bu sorgulamayı yaparken hukukilik (legality) değil, öncelikle meşruiyet (legitimacy) sorgulaması yapmaktadır. Ona göre yasama ve aynı zamanda yürütme organı önceden halkın bilgisine sunulmuş ve ilan edilmiş yerleşik daimi kurallarla bağlıdır.

Locke'a göre kurallar çok sık değişmemelidir. Önceden bilinen, ilan edilmiş, yerleşik daimi (sürekli) kurallar iyi bir hukuk sisteminin yapı taşlarıdır. Locke'un bu görüşlerini “*belirlilik-kesinlik ilkesi*” ve “*daimilik/süreklilik ilkesi*” olarak adlandırabiliriz. Locke'un bu iki ilke üzerindeki görüşlerini şu paragrafta açık olarak görmek mümkündür (Locke, 2012:84):

“...yasama ya da yüksek otorite g n birlik kararnamelemler ile değil; önceden halkın bilgisine sunulmuş ve ilan edilmiş, tarafsız ve doğru yargıçlar tarafından korunan yerleşik daimi kurallarla bağlıdır.”¹⁰

John Locke’un yerleşik daimi kuralların önemi üzerine vurgusunu belki de en etkileyici biçimde işleyen düşünürlerin başında F.A.von Hayek gelir. Hayek, *Kölelik Yolu* (The Road to Serfdom) adını taşıyan eserinin *Hukuk Devleti* adını taşıyan bölümünde önceden belirlenmiş ve ilan edilmiş kuralların önemini ise şu sözlerle açıklar:

“... tüm teknik ayrıntılardan arındırılmış olarak h k met tüm eylemlerinde önceden belirlenmiş ve ilan edilmiş kurallara bağlı olarak hareket eder. Bu kurallar, insanların otoritenin sahip olduğu cebir gücünü belirli durumlarda nasıl kullanacağını oldukça kesin bir şekilde öngörmelerine ve işlerini bu enformasyon temelinde ona göre planlamalarını mümkün kılar.”
(Hayek,1944:85)

“Eğer devletin eylemleri öngörülebilir olacaksa o takdirde sabit kurallara bağlanmalı ve bu kurallar önceden kestirilemeyen ve hesaplanmayan somut koşullardan bağımsız olarak oluşturulmalıdır.” (Hayek,1944:92)

Hayek’e göre *“hayatlarımıza gerçekten bir düzen verebilmemizin tek yolu, bize rehberlik edecek belirli soyut kuralları veya ilkeleri benimsemek ve ardından bu kurallara sıkı sıkıya bağlı kalmaktır.”* (Hayek, 1967:90)

Hayek bu sözleriyle *“ ng r lebilirlik”* ilkesinin önemine vurgu yaparak önceden ilan edilmiş ve herkes tarafından bilinen soyut kurallara dayalı bir y netimin doğru ve iyi bir yönetim olduğunu aıklamaktadır.

¹⁰ Orijinal metin: *“And so, whoever has the legislative or supreme power of any commonwealth, is bound to go-vern by established standing laws, promulgated and known to the people, and not by extem-porary decrees, by indifferent and upright judges, who are to decide controversies by those laws; and to employ the force of the community at home only in the execution of such laws, or abroad to prevent or redress foreign injuries and secure the community from inroads and in-vasion. And all this to be directed to no other end but the peace, safety, and public good of the people.”* Alıntı şu eserden yapılmış ve tarafımızca asıl anlamı bozmayacak şekilde kısaltularak terc me edilmiştir: Locke, 1823:161.

V. KURALLARA KARŞI KARARLAR Rules versus Discretion

İktisat biliminde “*Rules vs. Discretion*” adı verilen bir tartışma daima var olmuştur. Acaba demokrasilerde seçilmiş yöneticilerin iktisat politikalarını konjonktüre paralel biçimde bir sınırlamaya tabi olmaksızın arzu ettikleri şekilde yönetmeleri doğru mudur? Örneğin, siyasi iktidarların ekonomi politikası yönetiminde aşağıdaki tarzda uygulamalar yapması doğru mudur? Bu türde uygulamalar piyasa ekonomisi ilkeleri ile uyumlu mudur?

- Vergileri sıklıkla artırmak ve azaltmak,
- Belirli kesimlere/ gruplara/ sektörlerle yönelik vergi kredileri, vergi ertelemeleri, vergi istisnaları, vergi muafiyetleri vs. yürürlüğe koymak,
- Kontrolsüzce iç ya da dış borçlanmaya başvurmak,
- Merkez Bankaları kanalıyla para arzını azaltmak ve/veya arttırmak,
- Döviz kurlarına müdahale ederek dövizin fiyatı sabitlemek ya da gerektiğinde müdahale etmek,
- Döviz alım-satım işlemleri üzerine vergiler koymak; vergileri indirmek, yükseltmek,
- Fiyat kontrolleri uygulamak. Soğanın, patatesin, tahılların, bakliyatın, etin ve sütün fiyatını belirlemek,
- Fiyat artışı olan mal ve hizmet piyasalarında “*fırsatçılık*” ve “*stokçuluk*” adı altında mücadele ettiğini ilan ederek üreticilere ve işletmelere baskı yapmak, cezalandırmak,
- Fiyatlar genel seviyesini azaltmak maksadıyla fiyat artışı sözkonusu olan malların üreticilerini korkutmak ve/veya cezalandırmak maksadıyla gümrük vergilerini arttırmak; ithalatı yasaklamak ve/veya serbest bırakmak, izne tabi tutmak, kota, kontenjan ya da lisans adı verilen korumacı dış ticaret politikası araçlarını devreye koymak,
- Fiyat artışlarını aşağıya çekmek maksadıyla ve başkaca iktisadi ve mali gerekçelerle kamu iktisadi teşebbüsleri kurmak,
- Gıda, sebze ve meyve fiyatlarındaki artışları kontrol gayesiyle yerel yönetimler aracılığıyla marketler, manavlar açmak vs.

Acaba piyasa ekonomisinin kendi tabii kurallarının dışında resmi otoritelerin kararlarına gerek var mıdır? Yürütme organı ve ona bağlı devlet kurumlarının piyasa ekonomisine gerektiğinde müdahale edecek kararlar alma yetkisine sahip

olmaları ne derece doğrudur? Ya da bu müdahalenin başlangıcı, sonu, çerçevesi ve sınırlarını belirleyecek “kurallar” mı oluşturulmalıdır?

“Kurallara karşı. kararlar” (rules vs. discretion) iktisat biliminin en önemli ve can alıcı meselelerinden birisidir. Kolayca cevaplanamayacak kadar önemli bir meseledir.

Acaba hangisi doğrudur? İradi, takdiri, ihtiyari kararlar almak ve uygulamak mı, yoksa önceden belirlenmiş genel kurallar dışında piyasa ekonomisinin işleyişine müdahale etmemek mi?

Bize göre bunun kesin doğru bir cevap yoktur. Yukarıda ifade ettiğimiz üzere iktisat biliminin en zor meselelerinden birisidir.

Ancak bizim bu konudaki görüşümüz ve duruşumuz Mustafa Kemal Atatürk’ün ifade ettiği eşsiz bir sözle paraleldir:

“Kesin zaruret olmadıkça piyasalara karışılmaz; ama hiçbir piyasa da başıboş değildir.”¹¹

Cümlelerin ilk bölümü fevkalade değerli ve önemlidir. Zor olan cümlelerin devamıdır.

Piyasaları başıboş bırakmak eğer bir tehdit ve tehlike ise o zaman devletin piyasalara yapacağı müdahalenin rasyonelitesinin ve sınırlarının çok iyi belirlenmesi gerekir.

Piyasa başarısızlıklarını düzenleyecek ve denetleyecek kamusal regülasyonların gerekli olduğu doğrudur; ama iktisatçıların ve siyasetçilerin gözardı ettikleri husus kamusal regülasyonların kaçınılmaz olarak bir devlet başarısızlığı sorunu ortaya çıkarmasıdır.

¹¹ Bkz. Atatürk’ün TBMM 5. Dönem 3. Yasama Yılı Açılış Konuşması (1 Kasım 1937), Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (Tutanak Dergisi) D. V, C. 20, Sa. 3.
https://www5.tbmm.gov.tr/tarihce/ataturk_konusma/01_11_1937.pdf

VI. KURALLARA DAYALI İKTİSAT POLİTİKASI

30 küsur yıldan bu yana kurallar ve kurumların önemi üzerine yazılar, makaleler, kitaplar kaleme alıyorum. *Kurallar ve kurumlar (rules and institutions)* diye adeta haykırıyorum ve sesimi duyurmaya çalışıyorum. John Locke'un 300 küsur yıl önce söylenmiş bilgeliğe dolu sözünü tekrar edip duruyorum.¹²

Kuralları kural yapan “*yerleşik*” normlar olarak kabul edilmesidir. Sosyal yaşamın herhangi bir alanında eğer kurallar ani ve sürekli değişikliklere tabi olursa o zaman öngörülebilirlik ortadan kalkar ve belirsizlik hâkim olur. John Locke'un belirttiği üzere özgürlüğümüz sürekli değişen, belirsiz, bilinmeyen, keyfi kurallara tabi olmamalıdır.

Bir devlet asla kararlar ya da kararnamelerle yönetilemez.

Devlet yönetiminde keyfi kararlar değil, herkes için geçerli olan yerleşik kurallar geçerli olmalıdır.

Kurallar herkes için geçerli olmalı; belirli kişilere, gruplara, sektörler ya da bölgelere özel ayrıcalıklar (imtiyazlar) getirmemelidir.

En başta hukukçuların “*genellik ilkesi*” ve “*kanun önünde eşitlik*” ilkesini daha fazla dile getirmeleri ve savunmaları gerekir.

Bir hükümet başkanı ya da parlamento adalet ilkesini ileri sürerek belirli bir kesime yarar sağlayacak bir karar alırsa, bir kararname yayınlarsa ya da yasa yürürlüğe koyarsa bu genellik ilkesi ve kanun önünde eşitlik ilkesini ihlal eder ve adaletsizlik ortaya çıkarır.

Kendi çalışma ve uzmanlık alanımdan (vergi teorisi ve politikası) bir örnekle konuyu açıklamaya çalışayım: Devlet otoritesi ve onu temsil eden bir Başkan, Cumhurbaşkanı, Başbakan günübirlik kararnameler yayımlayıp yeni vergiler koyabilir mi? Vergi oranlarını arttırabilir mi? Belirli gruplara, sektörler, bölgelere vs. yönelik vergi kolaylıkları, vergi teşvikleri şeklinde vergi ayrıcalıkları (vergi imtiyazları) getirebilir mi? Belirli kesimlere yarar sağlayacak vergi indirimleri,

¹² Locke: “...yasama ya da yüksek otorite günübirlik kararnameler ile değil; önceden halkın bilgisine sunulmuş ve ilan edilmiş, tarafsız ve doğru yargıçlar tarafından korunan yerleşik daimi kurallarla bağlıdır.”

vergi kredileri, vergi ertelemeleri, vergi istisnaları, vergi muafiyetleri yürürlüğe koyabilir mi? Bunları yapabilir mi?

Sadece icra yetkisini elinde bulunduran bir yürütme organı değil, bir yasama organı (parlamento) da bunu yapabilir mi? İstedığı zaman parlamentodan bir yasa çıkararak vergiler konusunda *her türlü* düzenlemeler yapabilir mi? Parlamento ikide bir mali aflar ya da vergi afları getiren yasaları onaylayarak yürürlüğe koyabilir mi?

Seçilmiş bir yönetici ya da yürütme organı millet iradesini kendisine meşruiyet kaynağı görerek ani, gündelik, günübirlik kararlar alıp bunları “*kararnameler*” adı altında yürürlüğe koyamaz ve koymamalıdır.

Aynı şekilde millet iradesini temsil eden kurum olduğu iddiası ile hiçbir parlamento hiçbir konuda anlık/günlük kararlar alıp bunu yasa olarak yürürlüğe koyamaz, koymamalıdır.

Bunu yaparlarsa ancak ve ancak bir Kanun Devleti olarak adlandırılmayı hak ederler. Asla ve asla Hukuk Devleti ya da Anayasal Devlet olarak adlandırılmayı hak etmezler.

Anayasal Hukuk Devleti, aydınlanma çağının büyük düşünürlerinden John Locke’un iktidarın “*keyfi-davranmaması*” felsefesine dayalıdır:

- Hiçbir devlet yönetimi *keyfi* olamaz, *keyfi* davranamaz, *keyfi* kararlar alıp uygulayamaz.
- Devlet ancak önceden ilan edilmiş, yazılı, herkesin bildiği, anladığı, *keyfi* olmayan yerleşik kurullarla yönetilmelidir.

VII. “ALLA TURCA İKTİSAT”A KARŞI ANAYASAL İKTİSAT

Anayasal iktisat günlük/günübirlik kararların ya da başka bir ifadeyle iradi/takdiri/ihtiyari iktisat politikalarının yanlış olduğunu savunan bir iktisat felsefesidir. Anayasal iktisat, *keyfi* kararlar yerine ekonominin önceden belirlenmiş “*kurallar*” dâhilinde yönetilmesi gerektiğini savunur. Anayasal politik iktisat ekonomide güven ve öngörülebilirliğin tesis edilmesi için mali ve parasal düzene

ilişkin temel anayasal kuralların oluşturulmasının niçin önemli ve gerekli olduğunu bize ikna edici biçimde anlatır.¹³

Yaklaşık 35 yıldan bu yana *Kamu Tercihi ve Anayasal Politik İktisat* adı verilen araştırma programları üzerinde çalışmalar yapıyorum. Kamu tercihi “*devlet başarısızlığı*” (*governmental failure*) adı verilen bir teori içerisinde devletçiliğin nasıl bir hastalık olduğunu bize en doğru biçimde ortaya koymuş bir iktisat felsefesidir. Anayasal iktisat ise devletin iktisadi alandaki faaliyetlerinin genişlemesinin (devletin büyümesinin) ve devletin iktisadi alandaki güç ve yetkilerinin fütursuzca ve sınırsızca kullanılmasının ortaya çıkaracağı sorunlara işaret ederek “sınırlı devlet”in gerekli olduğunu savunan bir iktisat öğretisi ve iktisat politikasıdır.

Kamu tercihi ve anayasal politik iktidatın kurucusu olarak kabul edilen 1987 Nobel ekonomi ödülü sahibi James M. Buchanan neredeyse yarım asır boyunca devlet (politika) ile piyasa (ekonomi) arasındaki ilişkileri inceleyen ve tutarlı bir şekilde kuralların ve özel olarak da anayasal kuralların önemini anlatmaya çalışmış bir fikir insanıdır.

“Ekonomi, mübadele ilişkilerinin bütününi inceleyen bir sistemdir. Politika ise emredici veya potansiyel olarak zorlayıcı ilişkiler bütününi inceleyen bir sistemdir.”¹⁴

James M. Buchanan *Kuralların Nedeni: Anayasal Politik İktisat* adını taşıyan kitabında kuralların önemini “*İyi bir oyun iyi oyuncuların ziyade iyi kurallara dayalı olmalıdır.*”¹⁵ sözleri ile açıklar.

Alla Turca İktisat ile anayasal iktisat birbirine tamamen zıt iki farklı ekonomi düzen tasarımıdır. *Alla Turca İktisat* günübirlik iradi-takdiri “*kararlara*” dayalı; *anayasal iktisat* ise daimi-yerleşik “*kurallara*” dayalı bir ekonomi politikasını savunur.

¹³ Anayasal iktisat konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Aktan, 2019.

¹⁴ “*Economics is the study of the whole system of exchange relationships. Politics is the study of the whole system of coercive or potentially coercive relationships.*” Buchanan, 1979:34.

¹⁵ “*Good games depend on good rules more than they depend on good players.*” Bu söz James M. Buchanan ve Geoffery Brennan’a aittir. Bkz. Brennan and Buchanan , 1985: Online erişim için bkz. <https://www.econlib.org/library/Buchanan/buchCv10.html>

VIII. SONUÇ, DEĞERLENDİRME ve ÖNERİLER

Türkiye'nin evrensel hukuk kuralları ve evrensel düzeyde kabul gören ve onaylanan siyasi sistem tasarımıyla uzaklaşarak yürürlüğe koyduğu Türk tipi başkanlık modeli fevkalade sorunlu bir siyasi yönetim modelidir. Yaklaşık 5-6 yıldan bu yana uygulanmaya çalışılan bu sistem Türk demokrasisinde çok ciddi gerilemelere sebep olmuştur. Aynı şekilde Türkiye'nin ideal bir piyasa ekonomisinin temel ilkelerinden saparak uygulamakta olduğu Türk tipi ekonomi modeli de yine dünyada eşine az rastlanır "*ucube*" bir ekonomik düzen modelidir. Her ikisi de kanaatimce akla, mantığa, bilime, kural ya da kaideye, geçmiş tecrübelerle uygun sistem tasarımları değildir.

Açıkça ifade etmeliyim ki, Türkiye'de günöbirlik keyfi iktisat politikası uygulamaları ekonomideki güven ve öngörülebilirliği tamamen ortadan tahrip etmiştir. Önceden ilan edilmiş, halkın bilgisine sunulmuş, uzun vadeli, güven veren, öngörülebilir, daimi ve yerleşik hukuk kuralları olmadığından yarın kalkığımızda hangi kararların alınacağını ve hangilerinin yürürlükten kalkacağını kestiremiyoruz. Kaotik ve keyfi bir iktisat politikası yönetimi ile karşı karşıya bulunuyoruz...

Ekonomi günöbirlik keyfi kararlar ile asla yönetilemez.

Hiçbir siyasi irade millet iradesinin arkasında olduğunu söyleyerek iktisat politikası araçlarını keyfine göre sınırsızca kullanamaz ve uygulayamaz.

Neredeyse 40 yıla yakın bir zamandır iktisadi düşünceler üzerine okuyan ve yazan bir araştırmacı olarak Türkiye'de uygulanmakta olan Türk tipi otoriter piyasa ekonomisi (otokratik piyasa ekonomisi) modelinin bugün için evrensel düzeyde kabul gören piyasa ekonomisi ilkeleri (özel mülkiyet, rekabet, teşebbüs hürriyeti, fiyat mekanizması, devletin öngörülebilir düzeyde düzenleyici kurallar dışında ekonomiye müdahalede bulunmaması vb.) ile hiçbir şekilde bağdaşır bir yanının olmadığını düşünüyorum.

Serbest piyasa ekonomisi (free market economy) olarak adlandırılan modeldeki "*serbestlik*" eğer uygulamada tamamen "*başboşluk*" haline dönüşmüşse böyle bir sistem vahşi kapitalizmdir ve tamamen yanlış bir sistemdir.

Bizim ideal piyasa ekonomisinden anlamamız gereken iktisadi özgürlüklerin en geniş biçimde varolduğu, korunduğu ve gözetildiği rekabetçi bir piyasa ekonomisi modeli olmalıdır. Türkiye’de uygulanan Alla Turca İktisat modelinde “*özgürlük*” (*serbestlik*) ve “*rekabet*” ilkeleri fonksiyonel işlerliğe sahip değildir. Türkiye’de uygulanmakta olan ve benim kimi yazılarımda “*otoriter devletçilik*”, “*otoriter piyasa ekonomisi*”, “*otokratik iktisadi legalizm*”, “*devletçi kapitalizm*”, “*otoriteryen kapitalizm*”, “*müşfik patolojik paternalizm*” gibi terimlerle ifade etmeye çalıştığım model hiçbir şekilde piyasa ekonomisinin temel ilkeleri ile bağdaşır değildir.

Sonuç olarak Türkiye ekonomisinde yaşanan “dibe vuruş”tan çıkış yolu günübirlik kararlara değil daimi-yerleşik kurallara dayalı ekonomi politikasını benimsemek ve uygulamaktan geçmektedir. Yasama hukukunun devre dışı bırakılarak kararname hukukunun uygulanması yerine yasama hukukunun ihdas edilmesi de tek başına çözüm değildir. Siyasi iktidarların keyfi iktisat politikası uygulamalarını engelleyecek anayasal kurallar ve kurumların oluşturulması bir zorunluluk olarak karşımızda durmaktadır.

Bu satırların kaleme alındığı zaman diliminde Türkiye’de Cumhurbaşkanı ve Milletvekili Genel Seçimleri yapılmıştır. Recep Tayyip Erdoğan Türkiye Cumhuriyeti’nin yeni cumhurbaşkanı seçilmiş ve 21 yıldan bu yana iktidarda bulunan Adalet ve Kalkınma Partisi de meclis çoğunluğunu kazanmıştır. 4 Haziran 2023 tarihinde de yeni kabine ilan edilmiştir.

Recep Tayyip Erdoğan'ın yeni kabinesinde Hazine ve Maliye Bakanı olarak görev yapacak olan Mehmet Şimşek ilk beyanatında Türkiye ekonomisinin içinde bulunduğu durumu “*Türkiye'nin rasyonel bir zemine dönme dışında bir seçeneği kalmamıştır*” sözleriyle ifade ettikten sonra şöyle devam etmektedir:

“Daha müreffeh ve dirençli bir Türkiye yaratmak için yol gösterici ilkelerimiz şeffaflık, tutarlılık, hesap verebilirlik ve öngörülebilirlik olacaktır. Yerel ve uluslararası zorluklar arasında yol alırken, öngörülebilirliği artırmak için kurallara dayalı politika oluşturma taahhüdümüzü teyit ediyoruz.”¹⁶

¹⁶ “Bakan Şimşek'ten ilk paylaşım: Acil önceliğimiz güvenilir bir program tasarlamaktır.”
<https://www.cnnturk.com/turkiye/ekonomik-gelistemelere-iliskin-dikkat-ceken-gelisme-bakan-simsek-acil-onceligimiz-diyerek-acikladi>

Bu ifadeler doğru okunduğunda şunlar anlaşılır: Türkiye ekonomisi bir kriz ya da çıkmazda bulunmaktadır, bunun ana sebebi akıl ve mantıktan uzak irrasyonel ekonomi politikalarının uygulanıyor olmasıdır. Türkiye'nin rasyonel zemine dönerek *“kurallara dayalı iktisat politikası”* uygulamaktan başka bir seçeneği kalmamıştır.

Eğer Türkiye başka seçeneği olmayan bir yanlış yolda ilerliyorsa Sayın Bakan'ın bunu yıllar öncesinde dile getirilmesi gerekmez miydi? Eğer Türkiye ağır bir iktisadi krize ve derin bir uçuruma doğru sürükleniyorsa, içinden zor çıkılacak bir bataklık içinde debeleniyorsa, dibe vuruşun kaçınılmaz bir son olacağı biliniyorsa o zaman neden buna sessiz kalındı?

Bu haklı eleştiriler bir tarafa bırakacak olursa yeni Hazine ve Maliye Bakanı'nın ağzından çıkan her kelimenin çok ama çok değerli sözcükler olduğuna inanıyorum. Şeffaflık, tutarlılık, hesap verebilirlik, öngörülebilirlik... kurallara dayalı ekonomi politikası.

Hazine ve Maliye Bakanı Mehmet Şimşek'in *“Türkiye'nin rasyonel bir zemine dönme dışında bir seçeneği kalmamıştır”* sözü Türkiye ekonomisinin kendisini irrasyonelite teslim ettiğinin açık itirafıdır. Bakan'ın *“...yol gösterici ilkelerimiz şeffaflık, tutarlılık, hesap verebilirlik ve öngörülebilirli olacaktır”* sözleri ise çözüm yolunun ana unsurlarını sıralamaktadır. Bu ifade de ülkemizde bu temel ilkelerin mevcut olmadığının zımni kabulüdür.

(...) öngörülebilirliği artırmak için kurallara dayalı politika oluşturma taahhüdümüzü teyit ediyoruz” ifadesinin lafta kalması pek muhtemeldir.

Söylemekle olmaz! Hele hele politikacıların sözüne hiç de güvenilmez. Güven duymak için *“güvenilirlik”* tesis edecek kurallara ihtiyaç vardır. Güvenilirlik sözle olmaz. *“...kurallara dayalı politika oluşturma taahhüdümüzü teyit ediyoruz.”* demekle olmaz!

“...yol gösterici ilkelerimiz şeffaflık, tutarlılık, hesap verebilirlik ve öngörülebilirlik olacaktır.” demekle de olmaz...

Sözle, beyanatla olmaz... Bağlayıcı kurallar ve bağımsız kurumlar olmadan bu sözlerin hiçbir değeri yoktur.

Sayın Bakan'ın vurguladığı her ilkenin (kuralın) hayata geçirilmesi için öncelikle mevcut durumun ve vehametinin boyutlarını iyi anlamak ve kabul etmek gerekir.

Ülkemizde ekonominin tabii kurallarından ve piyasa ekonomisinin temel ilkelerinden tamamen uzak irrasyonel bir ekonomi politikası takip edilmiştir ve edilmektedir. Akıl ve mantıktan yani rasyonaliteden uzak kararlar alınmakta ve uygulanmaktadır.

Türkiye günübirlik keyfi kararlarla yönetilmektedir. Kararlar ve kararnameler yasama hukukunun ve onun da üstünde olan anayasa hukukunun yerini almıştır.

Belirli kişilere, gruplara, şirketlere ihaleler, teşvikler, istisnalar, muafiyetler dağıtılmaktadır. Bu rant yaratma, rant dağıtma ve rant kollama uygulaması ekonominin “tarafsızlık”, “genellik” ve “ayrıcılık sağlamama” ilkeleri ile hiçbir şekilde bağdaşmamaktadır.

Ekonomide “belirlilik”, “kesinlik” ve “öngörülebilirlik” ilkeleri hiçbir şekilde mevcut değildir.

Kamu harcamalarında “şeffaflık”, “denetim”, “hesap verme sorumluluğu” maalesef geçerli değildir; bu alanda siyasi iktidarı zorlayacak ve bağlayacak anayasal kurallar ve kurumlar mevcut değildir.

Türkiye’de geçtiğimiz özellikle son 10 yıl içerisinde *Alla Turca İktisat* adını verdiğimiz bir ekonomi modeli uygulanmaktadır. *Alla Turca İktisat* kısaca daimi ve yerleşik uzun vadeli kurallar ve kurumlar yerine günübirlik iradi-ihiyari-takdiri kararlara dayalı bir ekonomi politikası yönetimi olarak tanımlanabilir.

Sonuç olarak beyan edildiği üzere Türkiye'nin rasyonel bir zemine dönme dışında bir seçeneği kalmamışsa o takdirde süratle kurallara dayalı bir iktisat politikasının benimsenmesi ve uygulanması gerekir. *Alla Turca İktisat* pratiğinden süratle vazgeçilerek kurumsal iktisat (institutional economics) ve anayasal politik iktisat (constitutional political economy) felsefelerine uygun bir yeni iktisadi model benimsenmelidir. Piyasa ekonomisinin temel kuralları ve kurumları ve oyunun diğer kuralları (açıklık, belirlilik/kesinlik, erişilebilirlik, öngörülebilirlik, şeffaflık, tutarlılık, hesap verebilirlik, güvenilirlik vs.) mutlaka ve mutlaka anayasada güvence altına alınmalıdır. Kurumsal iktisat felsefesinin bir ötesi anayasal iktisat felsefesidir. Anayasada bağlayıcı kurallar ve kurumlara dair hükümler yer almaksızın siyasi iktidarın “...kurallara dayalı politika oluşturma taahhüdümüzü teyit ediyoruz.” sözlerinin hiçbir kıymeti yoktur.

YAZARIN BEYANI

Katkı Oranı Beyanı: Yazar, çalışmaya tek başına katkı sağlamıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Çatışma Beyanı: Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

KAYNAKÇA

Aktan, C. C. 2018, Yeni İktisat Okulları ve İktisadi Düşünce, Ankara: Seçkin Yayınları.

Aktan, C. C. 2019, Kamu Tercihi ve Anayasal Politik İktisat, Ankara: Seçkin Yayınları.

Corrales, J. 2015. “The Authoritarian Resurgence: Autocratic Legalism in Venezuela”. *Journal of Democracy*, 26 (2): 37-51.

Brennan G. & Buchanan, J. M. 1985. *The Reason of Rules: Constitutional Political Economy*, (Cambridge University Press, Cambridge) Online erişim için bkz. <https://www.econlib.org/library/Buchanan/buchCv10.html>

Buchanan J. M. 1979. *What Should Economists Do?* Indianapolis: Liberty Press.

Hayek, F. A von. 1944. *The Road to Serfdom*. Chicago: University of Chicago Press.

Hayek, F. A von. 1967. “The Results of Human Action but Not of Human Design”, in: *Studies in Philosophy, Politics, and Economics*, Chicago, University of Chicago Press.

Locke, J. 1823. *Two Treatises on Government*, London: Printed for Thomas Tegg; W. Sharpe and Son.

Locke, J. 2012. Yönetim Üzerine İkinci İnceleme, (Çev. F. Bakırcı) İstanbul: Ebabil Yayıncılık.

Scheppele, K. L. 2018. "Autocratic Legalism". The University of Chicago Law Review, 85 (2): 545–584.